A szerződő felek jogszabályválasztó joga a nemzetközi kötelmi jogban

E cím alatt a külföldi viszonylatú kötelmi jognak egy nagy és fontos problémáját tárgyalja dr. Szászy István nemrég megjelent művében. Sietek azonban előrebocsájtani, hogy műve a címben adottnál sokkal tágabb területet ölel fel, nevezetesen a külföldi viszonylatú kötelmi jognak úgyszólván egész területét.

Szerző mindenekelőtt a kérdés irodalmát ismerteti érdekesen és a téma iránt érdeklődést támasztóan. Rámutat arra, hogy az akarati autonómia problémáját, közelebbről: a feleknek azon jogát, hogy maguk határozhassák meg, mely állam törvényei legyenek irányadók valamely jogviszonyuk elbírálása tekintetében, már a posztglosszatorok felismerték, e jogi jelenség azonban a 16. század eleje óta már intenzíven foglalkoztatja a jogirodalmat. Érdekes, amint kimutatja, hogy ez a kérdés nem is a tiszta kötelmi jog terén volt először igazában gyakorlati, hanem a házassági vagyonjogban. Itt merült fel a kérdés, meghatározhatják-e a különböző honosságú házasulók maguk: mely állam törvénye szabályozza majd vagyonjogi jogviszonyaikat.

A kérdés irodalmi ismertetése, mint expozíció után szerző bonckés alá veszi a jogszabályválasztó jognak, mint a rendelkezési jog egyik fajának jogi természetét. A jogelmélet ezideig megelégedett annak konstatálásával, hogy a feleknek nemzetközi vonatkozású kötelmi szerződéseik tekintetében jogukban áll kiválasztani a szerződésükre alkalmazandó jogot, jogukban áll alávetni szerződésüket valamelyik külföldi jogrendszer uralmának. Szerző e jogszabály-választási jogot közelebbről megvizsgálva, arra a megállapításra jut, hogy amidőn a felek szerződésükben valamelyik külföldi jog alkalmazását kötik ki, ez nem azt jelenti, hogy a külföldi jogrendszer uralma alá vetették ügyüket, hanem azt, hogy ahelyett, hogy ügyletük egyes szándékolt jogi hatásait egyenként meghatároznák, *rövidség okából ezeket a jogi hatásokat akként határozzák meg, hogy utalnak valamely külföldi jog szabályaira.* A külföldi jog alkalmazásának kikötése tehát nem jelenti a jogügyletnek külföldi jogrendszer uralma alá helyezését, hanem az ügylet jogi hatásainak közvetett meghatározását. Ez szerző egyik legegyénibb — és tegyük hozzá: igen sikerült — megállapítása, amely az eljáró állam szuverénitásának csorbulása nélkül ismeri el a külföldi állam jogrendszere akalmazásának lehetőségét.

Az elvi meghatározás után szerző a szerződő felek

jogszabályválasztó jogát minden számbajöhető szempontból vizsgálat tárgyává teszi. Így megvizsgálja, vajjon valamely külföldi jogrendszernek kikötése érvényesülhet-e a külföldi viszonylatú magánjog más (dologi, személyi, házassági, vagyonjogi) területén is? Érvényesülhet-e a belső magánjog területén is? Kiterjed-e a felek rendelkezőjoga a kogens, vagy csak a diszpozitív jogszabályokra? minden állam jogrendszerének kikötésére, vagy csak egyes meghatározott államokéra? Kiterjed-e a felek részéről választott jog egyes meghatározott szabályainak, vagy csupán az egész jognak, mint egységes egésznek kikötésére? Kiköthetik-e bármelyik állam jogszabályainak alkalmazását, tehát azokét is, amelyek jogviszonyukkal semminemű kapcsolatban nem állanak, vagy csak azét, amelyeknek szabályai jogügyletükkel kapcsolatban vannak, stb.? Mindezekben a kérdésekben állást foglal, ismertetve a vonatkozó jogirodalom teljes anyagát, a törvényhozási és joggyakorlati állásfoglalásokat.

Amikor aztán szerző az elvi kérdéseket minden irányban tisztázta, rátér az eredmények gyakorlati alkalmazásának terére. Vajjon, ha a felek rendelkeztek, — kérdi a szerző — és kikötötték pl. az angol kereskedelmi jog alkalmazását, a magyar bíró ezt mindjárt alkalmazza is? Nem! feleli és fejti ki. A bírónak a peres jogviszonyt, a perkérdést mindenekelőtt *minősítenie* kell, és csak ha úgy találja, hogy az kötelmi természetű, és ennek is oly területe, illetve kérdése, amelyen az ő joga (lex fori) szerint megáll egyáltalán a külföldi jog kikötése, csak az esetben nyul a kikötött angol joghoz és alkalmazza annak szabályait. Ha tehát *külföldi* jogrend volna is irányadó a felek akarata szerint, primer módon mégis a lex fori érvényesül előbb, ennek rostáján kell előbb az ügyletnek áthatolnia, ennek alapján kell előbb megállapítani, vajjon sor kerülhet-e a konkrét kérdésben a külföldi jog alkalmazására. Kikötés esetén is tehát a lex fori mindég a priusz, a választott jog a lex pro voluntate a poszteriusz. Lehetetlen el nem ismernünk, hogy az eredmény harmonikus: az akarat törvénye megelőzi a perbíróság államainak törvényét, de hogy megelőzheti-e valamely konkrét jogkérdésben, ezt mégis a perbíróság államának törvénye dönti el. Az akarat megelőzi a belföldi törvényt, de csak a belföldi törvény akaratából. A felek autonómiája nem áll a törvény felett, ellenkezőleg: létét csakis annak köszönheti.

Hogy szerző nem áll meg a címben kötelezően vállalt sémánál, mutatja, hogy ismertetett fejtegetései után rátér annak vizsgálatára: mely állam joga irányadó a

külföldi viszonylatú kötelmi jogi kérdés elbírálására akkor, ha a felek nem kötöttek ki valamely jogrendszert. Mely állam joga érvényesül ilyenkor ex lege? vagy szerző szerint: melyik a kötelem törvénye?

Hogy ez melyik legyen, egészben szerző szerint annak kell irányadónak lenine, hogy melyik az az állam, amelynek hatályossági területénél a jogügylet jogi hatásai a legszorosabb kapcsolatban vannak. Megállapítja azonban, hogy nehéz megtalálni azt a jogrendszert, amellyel a kötelmi jogviszony természtes kapcsolatban van, mert a kötelmi jogviszony nem érzékelhető, nem materiális valami, nem könnyen, sőt egyáltalán nem lokalizálható. Mindenesetre azonban követelményként állítja fel, hogy egy és ugyanarra a kötelmi jogviszonyra lehetőleg csak *egy* jogrendszer szabályai alkalmaztassanak, hogy különösen a jogügylet anyagi érvényességét és joghatásait nem szabad különböző jogrendszernek szabályai alá vonni, hogy ezen egységes elbírálásnak meg kell lennie nemcsak a közvetlen, hanem a távolabbi joghatásokra vonatkozóan is (késedelem, elállás, vétkesség, lehetetlenülés, stb.), s hogy végül ezen egységességnek időbelileg is fenn kell állania, ami viszont abban nyilvánuljon, hogy a kötelmi jogügylet és az abból származó jogviszony mindig annak a jogrendszernek jogszabályai szerint legyen megítélendő, amelynek jogszabályai az ügylet *létrejövetelekor* a jogviszonyra irányadók voltak.

Miután a külföldi viszonylatú kötelmi kérdésekben a felek akaratától függetlenül érvényesülő törvény szabályait, szerző részletesen meghatározta, sorra veszi a különböző törvényhozások és bírói gyakorlatok tételes állásfoglalásait (lex loci solutionis, contractus, stb.), ismertetve az egyes kapcsoló elvek előnyeit és hátrányait. Szerző relatíve leghelyesebbnek a lex domicilii debitoris alapelvét tartja, vagyis külföldi viszonylatú kötelmi kérdésekben azon állam jogának érvényesülését, amely az adós lakhelyén hatályos az ügylet létesülésekor; csakis kisegítő eszköz gyanánt, ha az nem alkalmazható, tartja alkalmazandónk a lex loci solutionis és végül a lex loci contractus szabályait. Kimutatja, hogy azoknak a követelményeknek, amelyeket a kötelmi ügyletekre irányadó kapcsoló elvvel szemben felállít a jogirodalom, a lex domicilii debitoris elve felel meg leginkább.

Ami e kérdésben a magyar joggyakorlat álláspontját illeti, a különböző döntések felsorakoztatása és egybevetése alapján megállapítja, hogy a magyar külföldi viszonylatú kötelmi jogban kétségtelen tételnek csak az tekinthető, amelyik a kötelmi ügyletet létesítő felek *szerződőképességére* és a kötelmi ügylet *alaki* kellékeire

irányadó jogokat megállapítja, — előbbit a lex patriae, utóbbit a lex loci contractus szabja meg —, de már a kötelmi ügylet *anyagi kellékei és joghatásai* kérdésében nagy zavar uralkodik, és igen találóan mondja, hogy bíróságaink, „midőn nemzetközi kötelmi jog kérdésében döntenek, midőn a nemzetközi vonatkozású kötelmi szerződésekre irányadó jogokat meghatározzák, nem szokásjogot alkalmaznak, hanem tevékenységük a *freie Rechtsfindung* fogalma alá esik".

Az elméleti vizsgálódások eredményeit gyakorlatilag igyekszik hasznosítani akkor, amikor törvénytervezetét adja a magyar külföldi viszonylatú kötelmi jog anyagi kellékek és joghatásokra vonatkozó rendelkezéseinek. Tervezete mindegyik rendelkezéshez kimerítő indokolást fűz, amelyben különösen méltatja a magyar gazdasági és kereskedelmi élet szempontjait. Kétségtelen, hogy vonatkozó fejtegetései jelentős szerephez fognak jutni akkor, amikor külföldi viszonylatú magánjogunk kodifikációjára fog sor kerülni.

Amikor még rámutatunk arra, hogy szerző e kötelmi tervezeten túlmenően a külföldi viszonylatú kötelmi jog *nemzetközi egyezmény* útján leendő szabályozása kérdésével is foglalkozik, voltaképen nem tettem mást, mint műve fővonalainak grafikonját adtam vissza, mert abban, hogy tanulságos fejtegetéseinek kellő ismertetésébe bocsájtkozzam, megakadályoz a rendelkezésemre álló hely szűkreszabott volta. Ezért hát be kell érnem ezekután annyival, hogy a mű általános jellemzéséül emelem ki annak igen erősen analitikus, polemikus és jogpolitikai szempontokat is méltató jellegét. Az egész ópusz egy szerves kompozició, amelyből kiágaznak a melléktémák. Ezek problémái elől sem tér ki, hanem vizsgálódása körébe vonja azokat. Így különösen kitér a vissza és továbbutalás kérdésére, amely tudvalevőleg egyike a nemzetközi magánjog legnehezebbjeinek, a közrendi klauzula, a területközi (interlokalis) jogi természetének stb. kérdéseire, valamennyit oly szélesen tárgyalva, hogy akár önálló tanulmányoknak is beillenék.

Ezen melléktémák közül legyen szabad egyikre — a nemzetközi bíróságok lex fori-jának kérdésére — néhány szóval rátérnem. A kérdés ugyanis az, vajjon van-e a nemzetközi bíróságoknak fori lex-ük. A Vegyes Döntőbíróságok több ízben kifejezésre juttatott álláspontja és az uralkodó jogirodalmi álláspont szerint: nincs. Az uralkodó felfogás az, hogy a Vegyes Döntőbíróságoknak, amelyek egy államhoz sem tartoznak, és amelyek ott ülésznek, ahol jónak látják, nincs lex forijuk. Ezzel szemben szerző szerint a nemzetközi bíróságoknak is van lex

forijuk, amely nem ugyan egységes szerves jogrendszer, de épp úgy kötelező e nemzetközi bíróságokra, mint a rendes bíróságokra a lex fori szabályai. Így lex foriként számbajövő szabályok ezekre a nemzetközi szerződések, hágai egyezmények, békeszerződések, a nemzetközi szokásjog szabályai, és a művelt államok részéről elismert jogelvek, de a hazai törvények és rendeletek, valamint jogszokás is.

Nem hiszem azonban, hogy a szerző ezen álláspontja, szemben az uralkodó álláspontal, helyes volna. Mert az magában, hogy a nemzetközi bíróságokra is van kötelező jogszabály, még nem jelenti azt, ami pedig a lex fori lényegét teszi, hogy az azért kötelező reá, mert az illető nemzetközi bíróság azon a területen működik, ahol a szóbanforgó törvény hatályos. Sőt ellenkezőleg: annak a körülménynek, hogy hol működik a nemzetközi bíróság, függetlennek kell lennie az alkalmazandó törvénytől, különösen, ha az nincs megszabva, hogy hol kell a bíróságnak üléseznie. Ha ez meg van szabva, akkor még lehet arról beszélni, hogy a nemzetközi bíróságnak a lex forija az a törvény, amely ott van hatályban, ahol a bíróság működik. Ha azonban az, hogy a nemzetközi bíróság hol ülésezik, csak merő esetlegesség, nem is volna annak belső indokoltsága, hogy működése helyének törvényei kötelezően figyelembe jöjjenek. Ez esetben ugyanis a fórum törvénye nem az ügylet lényegéből fakadó szükségesség, hanem merő esetlegesség volna csak.

Ezek után pedig hadd fogjam össze bírálatomat abban, hogy szerző könyve komoly, értékálló nyeresége jogirodalmunknak és nem efemer életű terméke. Elolvasása után megerősödik benenm a meggyőződés, mely szerint magánjogi oktatásunk mindaddig, amíg a külföldi viszonylatú magánjog önálló és intenzív tanításban nem részesül egyetemeinken, hézagos marad. A magánjogot, mint a külföldi viszonylat tengelyéből szisztematikusan nézett egészet is tanítani kell. Ezt a mulasztást pótlandó: katedrát külföldi viszonylatú magánjogunk tanításának!

Dr. Balla Ignác